

annak vagyunk tanúi, hogyan hatoltak be ennek a stílusiránynak formai elemei egyházi énekekbe.

Egy gondolatilag, tartalmilag változtathatatlan anyagnak, Dávid 150 zsoltárának magyar nyelvű tolmácsolásáról lévén szó, a manierizmusnak kizárólag formai jegyei érvényesülhettek Thordai költői oeuvre-jében. E jegyek közül legszembetűnőbb: rímtechnikája, bravúros találékonyága, mellyel bizarr rímleleményeit, elsősorban egytagú rimeit, rimbokrait alkotja. Gyakran e rímzavak határozzák meg egy-egy sora képeit, merész gondolatfársításait, érzékletes hasonlatait. Stílusának fő jellemzője a szemléletességre törekvés. Ezt szolgálja konkrét jelzőivel, az életből vett képeivel, de ezek túlzásba vitele eredményezi nemegyszer szokatlan epitetionjait, mesterkéltségi asszociációit. A zsoltároknak többször ismétlődő azonos mondanivalója, párhuzamos vagy ellentétes gondolatainak más-más fordulattal való kifejezési törekvése és nagymérvű bővítése elkerülhetetlenül oda vezetett, hogy Thordai is többször ismétli önmagát, alkalmazza ugyanazt a képet, kifejezést, rímet és egyéb vers-technikai eljárást. Ez azonban közös jellemzője valamennyi zsoltárköltőnek, aki a teljes psalteriumot tolmácsolta.

Thordai zsoltárainak manierista stílussajátságai közül nem eggyel találkozunk a barokk költészetben. A barokk felé mutat zsoltárainak retorikája, kozmoszi arányokban mozgó antiteziseinek háttérében felfedezhető fantáziája, több bonyolult versformája és egyedülálló rímtechnikája.

Varga Imre

Adalék Török Gyula életrajzához

Arad irodalmi múltjának forrásait kutatva, az Aradi Tükör c. folyóirat 1918. november 6-i számában (III. évf. 20. sz. 17—19) érdekes, az íróról eddig még sehol fel nem használt cikke bukkantam. A folyóirat Sulik Kálmán, szocialista újságíró harcos, demokratikus szöcsöve volt. A cikket minden bizonnyal Török Gyula volt osztálytársa, az Aradon hírlapíróskodó Réthy József írta. (Nevét azért nem írta alá, mert konzervatív lapnál, az Arad és Vidékénél működött.)

A riport sokban kiegészíti az írónak máig is legjobb életrajzát, Kováts József doktori értekezését (Török Gyula élete. Kolozsvár, 1930.) és fontos adalékkal szolgál utolsó hónapjaihoz. Így Kováts azt írja, hogy 1917 nyarán járt otthon utoljára, a cikk azt mutatja, hogy halála évében is sokat tartózkodott Aradon. „Elkészt” voltának hangoztatása is új színnel gazdagítja emberi arcát.

A cikkben említett színdarabja valószínűleg *A puszta ház* c. egyfelvonásosa, illetve filmszenáriuma. (Vö. Kováts 57)

Török Gyula édesanyjánál

Az Aradi Tükör eredeti riportja

Az augusztusi estén döcögő konflison hajtottunk a vasútállomásra be a Tököly téren keresztül a kopottas házakkal szegélyezett Lujza utcába. Vöröses krisztusszakálla különös színekben játszott az alkonyati homályban. Egy öreges külsejű ház előtt Török Gyula megállította a kocsit s még rá sem lépett a gödrös kövezetre, felpattant egy kicsiny, sokszor keresztetett ablak s egy jóságos arcú, fehér hajú asszony mosolygott felénk. Az anyám — szolt felém a fiatal író. Elbúcsúztunk egymástól s amíg a kocsit tovább ment velem, lelkemmel csöndesen, észrevétlenül beloptam magam Török Gyulához. Magam előtt láttam a boldog öregasszonyt, aki a hazajött fiában nemcsak a fiát látja, hanem a tehetséges fiatal író, akinek egymásután jelennek meg a könyvei, akiről irnak az újságok s aki fényt, nimbuszt fog hozni családja nevének. Magam elé képzeltem az egyszerű, régies berendezésű kis lakást, az öreg fotelekkel, a fényezett sublottal, a falon oválalakú rámaiban kopottos [1] gyermekfotográfiákat. A Gyulust az édesanyja ölében, aztán az édesapja térdén, majd mint iskolásfiút s a kis egyszerű lakás legdizesebb helyén a szakállt viselő fiatal magyar író.

Az új események, az új impressziók elhomályosították bennem ezt a kedves képet, de most újra kiemelkednek emlékeimből a körvonalai, hogy Török Gyula édesanyját magam előtt látom s elhunyt fiáról beszélgetek vele. Az őszhajú, megtört asszony könnyeláradt szemmel mesél nekem a fiáról, a Gyulusról. Mintha valamelyik regényét olvasná fel, oly átszellemülten mondja nekem, hogy mi volt neki a Gyulus. Több gyermeke van, de ezt szerette a legjobban, erre volt a legbüszkébb. Szerette volna mindig maga mellett tudni, hogy hagyta, hogy Pesten maradjon, nem akarta megakasztani karrierjében. — Ha hazajött — mondotta Török

Gyula édesanyja —, akkor sem volt a mienk: még idehaza is dolgozott. Folyton írt. Talán ez is volt a veszte. Szegény fiam nagyon sokat dolgozott, többet mint amennyit elbírt s megerőltette magát.

Csőndes, fájdalmas percek következnek, aztán a jóságos arcú úrinő tovább beszél: — Temetése után, átnéztük a lakását. Rengeteg kéziratot találtunk. Írásait most rendezzük. Az *ikrek* című regényét a nyári szabadsága alatt fejezte be idehaza. Karácsonyra akarta megjelentetni könyvalakban; ezenkívül a Nyugat is hozza. Most mi fogjuk kiadni. Egy egyfelvonásos is színe fog kerülni. Ezt is idehaza írta. Egyszer éjszaka nem tudott aludni. Felkelt az ágyból és megírta ezt a kis színdarabot. Nem tudom mit fogunk még találni kéziratái között, de minden írását el fogjuk helyezni, ezzel tartozunk a szegény jó Gyulusnak.

Közben belép a szobába Török Gyula húga, Obetkő Károlyné. A fiatal úrinő elmondotta, hogy bátyja nagyon rezerváltan viselkedett, nem szeretett beszélni irodalmi terveiről. A nyáron, amikor több hetet töltött idehaza, feltűnően kereste a szórakozást, mintha érezte volna, hogy utoljára van családja körében. A szokottnál többet is beszélt. Elmondta Kolozsvárott töltött diákeveinek küzdelmeit, aztán büszke önérettel festette le övéi előtt újságírói pályájának nemes harcait, mellőzéseit, azt a tövises utat, amelyet meg kellett tennie, míg elismerték írói kvalitásait. Sokszor hajtogatta, hogy elkésett.

Harminc éves volt s már öregembernek mondta magát. Amikor hozzátartozói ezt nevetve kétségbe vonták, összeráncolt homlokkal erősítgette: de én érzem, hogy elkéstem.

Neki volt igaza: alig bontakozott ki benne egy nagyszerű tehetség, már is rácsapott a halál és észrevétlenül, orozva kilopta közülünk a temetőbe.

Ficzay Dénes

A magyar groteszk tragikomédiát megeremtő Karinthy Frigyes

Az elvetélt magyar drámai avantgardizmus első és mindmáig egyik legjellemzőbb képviselője Karinthy Frigyes. A tízes évektől kezdve a Nyugat körén belül Babits, Balázs és Füst részéről már születtek modern lélektani ihletésű, valamint Kassák és Mácsa tollából az izmusok jegyében már a Tett lapjain jelentek meg drámakísérletek. Noha a húszas évek elejétől a Ma-ban, majd a Dokumentum-ban Kassákék helyet adtak a magyar drámai avantgardizmus több kísérletének, mégis a *Holnap reggel* az 1915-ös Nyugatban jelentkező Karinthy volt az első, aki a XX. századi európai drámai avantgardizmus lényegét képviselő; az elvont gondolatot indirekt módszerek révén megjelenítő dramaturgiai felfogást bevezette a magyar drámatörténetbe. Babits szerint „az ember gondolati életét fedezi fel az érzelmi művészet számára”.¹ Karinthy legjellemzőbb kísérletei révén, alapvető tartalmi és formai sajátágainál fogva az európai drámai avantgardizmus első: a Jarry, Apollinaire, Cocteau, Majakovszkij képviselte vonulatához kapcsolódik, de sok tekintetben napjaink abszurdjaival is rokonságot mutat.

Avantgarde dramaturgia

Karinthy a *Holnap reggel* előszavában egy „új és lehetséges dramaturgia” körvonalait villantja fel, amelynek tengelyébe az „élet törvényének” ábrázolását állítja. Lényegében nem a cselekményen, a jellemábrázoláson, a dialóguson stb. alapuló, a kétezer éve gyakorlatban levő arisztotelészi dramaturgia által ábrázolt reális valóságot akarja drámailag megjeleníteni, hanem a valóság „karikatúráját, lidércnyomását és utópiáját”. Jean-Louis Barrault szerint az ember küzdelme három síkon folyik: „objektív síkon; szubjektív síkon; képzeleti síkon”. „Minden emberi magatartás magában foglalja ezt a három síkot.”² Az avantgarde színház ezért korunk festészetéhez hasonlóan az ember, a természet, a valóság felszíni ábrázolásán túl lépve, az ember törekvéseit, a valóság törvényeit kívánja kifejezni, mint ahogy Apollinaire a *Tiréziasz emelője* prólógusában fejtegeti, hogy: „a színház nem fényképezheti az élet egy szeletét, hanem magát az élet igazságát kell megjelenítenie”.³ Karinthy így vall erről: „... A törvényre vagyok kíváncsi — nem arra, mi az ember, hanem arra, hogy mi lehetne ... hogy mifelé érdemes törekedni ...”⁴

¹ BABITS MIHÁLY: *Holnap reggel*. Ny 1919. I. 438.

² JEAN-LOUIS BARRAULT: *Gondolatok a színházról*. Az ember és a cselekvés. Ford.: Galamb György. Bp., Színházudományi, 1962. 55.

³ GUILLAUME APOLLINAIRE: *Les Mamelles de Tirésias*. Paris, Éditions du Bélier, 1946.

⁴ Karinthy Frigyes: *Holnap reggel*. Tragikomédia 3 felvonásban. Előszó az első kiadáshoz. Hökömszínház. Bp., Szépirodalmi, 1957. 12.